

Determining the suitable area for the development of defense heritage tourism in Galugah City, Mazandaran Province, Iran

Bahram Nekouie-Sadry^{*1}, Zahra Tavazo², Parisa Safarbeyranvand³, Hosein Nemati Lojandi⁴

1- (*Corresponding author) PhD; An adjunct senior lecturer at the faculty of tourism sciences, University of Science and Culture, Tehran, Iran, Email: Bahram.sadry@usc.ac.ir

2- Ph.D candidate, Dep. of geology at the faculty of sciences, University of Birjand, Birjand, Southern Khorasan Province, Iran. Email: Zahra.tavazo@birjand.ac.ir

3- Masters degree in GIS, Expert in Iranian mining engineering organization, Email: pbeyranvandgis@gmail.com

4- Masters degree, Expert in tourism and handicrafts office, Mazandaran cultural heritage, Iran. Email: hosein.nemati7163@yahoo.com

Article Info

Date of receive:

2023/09/16

Date of last review:

2024/12/30

Date of accept:

2025/01/06

Date of online publication:

2025/01/07

Keywords:

Defense heritage tourism,
 Battlefield of Galugah,
 Defense heritage
 interpretation,
 Tourism development in
 Mazandaran

Extended Abstract

Introduction

In the last ten years in the world, the phrase "defense heritage tourism" instead of "war tourism" has attracted again the attention of scientific circles. The development of defense heritage tourism in Iran, which is several thousand years old, has not been paid attention to till now. This new approach among researchers, considering the existence of many historical castles, forts and battlefields in Iran, can help to identify and introduce many neglected points and areas of our country, and make them protected and exploited through the development of sustainable tourism in Iran. Meanwhile, Golugah city is a place where the fate of two historical dynasties was determined, but such historical heritage has not been considered for tourism development.

Methods and Materials

The main purpose of this research is to investigate the potential of defense heritage tourism development in Galugah region located in the east of Mazandaran province by using descriptive-analytical research method. To carry out this research, numerous data were used, including archaeological, demographic, economic, social, urban infrastructure, location of villages, and distribution of historical military points. The main method of the research was based on documentary studies, field observations, interviews with experts, and using spatial data analysis in Arc GIS system, and it was carried out to provide a zoning map for the development of defense heritage tourism sites in Galugah city. ... ► Page 104

How to Cite:

Nekouie-Sadry, B. Tavazo, Z. Safarbeyranvand, P. Nemati Lojandi, H. (2025). Determining the suitable area for the development of defense heritage tourism in Galugah City, Mazandaran Province, Iran. Scientific - Research Quarterly Geographical Data (SEPEHR). 33(132), 103-125.

Also, with the aforementioned data and the use of some secondary data, it was decided to determine the evaluation criteria of the defense heritage sites in the study area and priority of the determined sites in the area were valued, and shown on the map based on predetermined criteria.

need archaeological excavations by experts, and after completing these measures, they can be used and invested for other aforementioned uses.

Discussion and findings

In Golugah city, a general area with six main sites such as Jarkalbad defense wall (trench), Gravdin Tepe, GalePayan, and Lemarask and Nameneh barracks and the main historical battlefield zone were identified. Finally, according to the determined evaluation criteria and detailed field observations, the Kolbad defensive wall is the first priority, Golugah main historical battlefield in the second priority, the ancient castle of GalePayan in the third priority of investment for physical reconstruction and development of tourism infrastructure were recognized.

The interpretation center was also placed next to the battlefield so that, in addition to this battlefield, it can also provide interpretation services to the other three suitable and very suitable sites in the study area.

Conclusion

Golugah region is very important for the development of defense heritage tourism due to the occurrence of many wars. The existence of this defense heritage along with the recreation and the use of methods of bringing the past alive in the main historical battlefield - if the infrastructure is created - will be among the attractions of Golugah city for defense heritage tourists.

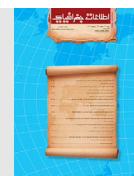
Three defense heritage sites: Kolbad defensive wall, Gravdin Tepe Castle and the main historical battlefield needs accurate identification, restoration and re-habilitation in the future, and in case of government investment to build a defense heritage interpretation center next to the interpretation museum and use advanced technological tools and ICT to tell the stories of the battlefields to tourists - according to Beck and Cable's principles, 1998 - can attract tourists and generate employment in the region. The rest of identified defense heritage sites, before any development measures,

صفحات ۱۲۵ - ۱۰۳

فصلنامه علمی - پژوهشی

اطلاعات جغرافیایی (سپهر) دوره ۳۳، شماره ۱۳۲، زمستان ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

doi: <https://doi.org/10.22131/SEPEHR.2025.2011700.3019>

تعیین منطقه مناسب و مکان‌های بالقوه برای توسعه گردشگری میراث دفاعی شهرستان گلوگاه، استان مازندران

بهرام نکوئی صدی*^۱، زهرا تواضع^۲، پریسا صفری‌رانوند^۳، حسین نعمتی لوجندی^۴

۱- (*نویسنده مسئول) استادیار دانشکده علوم گردشگری، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران Bahram.sadry@usc.ac.ir

۲- دانشجوی دکتری گروه زمین‌شناسی، دانشکده علوم، دانشگاه بیرجند، خراسان جنوبی، ایران Zahra.tavazo@birjand.ac.ir

۳- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد GIS - کارشناس سازمان نظام مهندسی معدن ایران pbeyranvandgis@gmail.com

۴- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد - کارشناس باستان‌شناسی اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری مازندران، ایران hosein.nemati7163@yahoo.com

چکیده

در ده سال اخیر، عبارت گردشگری میراث دفاعی به‌جای گردشگری جنگ مورد توجه محافل علمی جهان قرار گرفته است. با وجود قلاع، دژها و میدانی نبرد بسیار زیاد تاریخی در ایران، این رویکرد نو در میان محققان می‌تواند ضمن کمک به شناسایی و معرفی نقاط و پهنه‌های بسیار زیاد مغفول مانده از کشورمان، آن‌ها را مورد حفاظت و بهره‌برداری از راه توسعه گردشگری پایدار قرار دهد. بنابراین با توجه به اهمیت میدانی نبرد و استحکامات نظامی پیرامون، شناسایی محدوده‌های مستعد توسعه گردشگری میراث دفاعی در آن‌ها ضروری و لازم است. هدف اصلی تحقیق حاضر بررسی پتانسیل توسعه گردشگری میراث دفاعی منطقه گلوگاه در شرق استان مازندران با استفاده از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است. برای انجام این پژوهش از داده‌های متعدد شامل داده‌های باستان‌شناسی، جمعیتی، اقتصادی، اجتماعی، زیرساخت‌های شهری و موقعیت روستاها و پراکنندگی نقاط تاریخی نظامی استفاده شد. پژوهش حاضر بر مبنای مطالعات اسنادی، مشاهدات میدانی، مصاحبه و با استفاده از تحلیل داده‌های مکانی در سامانه ArcGIS انجام و نقشه پهنه‌بندی برای توسعه گردشگری میراث دفاعی شهرستان گلوگاه ارائه شد. همچنین، سایت‌های مستعد برای گسترش گردشگری میراث دفاعی این شهرستان که تاکنون مورد توجه قرار نگرفته بودند، مشخص شدند. با داده‌های فوق‌الذکر و با استفاده از برخی داده‌های ثانویه به تعیین معیارهای ارزیابی مکان‌های میراث دفاعی محدوده مورد مطالعه نیز اقدام شد. در نهایت طبق معیارهای ارزیابی تعیین شده و مشاهدات دقیق میدانی، به ترتیب دیواره دفاعی کلباد در اولویت نخست و پس از آن میدانه نبرد گلوگاه در اولویت دوم، قلعه باستانی قلعه پایان در اولویت سوم سرمایه‌گذاری برای بازسازی فیزیکی و توسعه زیرساخت‌های گردشگری تشخیص داده شدند و سایت‌های مناسب تا خیلی نامناسب ارزش‌گذاری و بر روی نقشه نشان داده شدند. نتایج تحقیق نشان داد که منطقه گلوگاه برای توسعه گردشگری میراث دفاعی، از اهمیت بالایی برخوردار است. سرانجام راهکاری با پیشنهاد احداث مرکز تفسیر میراث دفاعی ارائه شد.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۶/۲۵

تاریخ آخرین بازنگری:

۱۴۰۳/۱۰/۱۰

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۱۰/۱۷

تاریخ انتشار:

۱۴۰۳/۱۰/۱۸

واژه‌های کلیدی:

گردشگری میراث دفاعی؛

میدان نبرد گلوگاه؛

تفسیر میراث دفاعی؛

توسعه گردشگری در

مازندران

استناد به این مقاله:

نکوئی صدی، ب؛ تواضع، ز؛ صفری‌رانوند، پ؛ نعمتی لوجندی، ح (۱۴۰۳). تعیین منطقه مناسب و مکان‌های بالقوه برای توسعه گردشگری میراث دفاعی شهرستان گلوگاه، استان مازندران. فصلنامه علمی پژوهشی اطلاعات جغرافیایی (سپهر) ۳۳ (۱۳۲)، ۱۰۳-۱۲۵.

۱- مقدمه

چنانچه بخواهیم به مبانی پژوهش بپردازیم، لازم است ابتدا به جنگ‌های اول و دوم جهانی اشاره شود که شاید فقط یک اثر مهم و مثبت در کشورهای گوناگون به دنبال داشته‌اند و آن ظهور نوعی از گردشگری بوده است. کشورهای درگیر با ایجاد زیرساخت‌های مناسب گردشگری و حفظ آثار باقی‌مانده از این جنگ‌ها، توانستند به توسعه اقتصادی- اجتماعی- فرهنگی مناسب نائل شوند (کریمی تطب‌آبادی، ۱۳۹۴). اما باید توجه داشت گردشگری جنگ پس از جنگ جهانی دوم با مفهوم «گردشگری زیارتی» در برخی کشورهای اروپایی، مثل فرانسه انجام شد (Lloyd, 1998). در ایالات متحده این مفهوم در قالب «گردشگری میراث فرهنگی» گسترش یافت و امروزه در قرن بیست و یکم در قالب «گردشگری میراث دفاعی» در کنفرانس‌های اروپایی سال‌های ۲۰۱۲، ۲۰۱۴ و ۲۰۱۶ میلادی مطرح شده است (Brebbia, and Clark, 2016). در جامعه علمی جهانی رویکرد از زیارت و گردشگری مذهبی به گردشگری میراث دفاعی تغییر پیدا کرده است. با توجه به اینکه در انگلستان نخستین کنفرانس بین‌المللی، توجه به این مکان‌ها را در قالب گردشگری میراث فرهنگی برگزار کرد و در کنفرانس‌های بعدی با عنوان تخصصی میراث دفاعی تغییر نام داد، ناگفته نماند که مسائلی تاریخی و همچنین جنگ‌ها و دفاع ملت‌ها چه به صورت امری مذهبی در نظر گرفته شوند و چه غیرمذهبی، جزء میراث فرهنگی ملت‌ها به‌شمار می‌روند. براساس مطالعه داوولینگ (۲۰۰۹)، به نقل از نکوئی صدری، (۱۴۰۱) سه نوع جاذبه کلی وجود دارند: «فرهنگی، طبیعی و رویدادها». بدیهی است در زیرشاخه جاذبه‌های فرهنگی، هرآنچه به وقایع انسانی مربوط می‌شوند، جزء میراث فرهنگی به‌شمار می‌روند.

در ایران، نخستین بار گردشگری جنگ پس از انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷، در مناطق جنگی غرب کشور انجام و از سال ۱۳۷۸ پس از سفر مقام رهبری به قصد «تبرک جویی» به زیارتگاه و مکان «زیارتی» تبدیل شد. با مشارکت سپاه، ارتش و بسیج، راهیان نور (در قالب سفر زیارتی

گردشگری مرتبط با جنگ از محصولات و انواع جدید گردشگری است (Mirisae, 2014). گردشگری درحوزه جنگ و یادمان‌های آن به عنوان یکی از شاخه‌های پرجاذبه در صنعت گردشگری طرفداران زیادی دارد و سالانه میلیون‌ها نفر در قالب تورهای مناطق جنگی و بازدید از موزه‌های جنگ (و یا به طور مستقل از جاذبه‌های گردشگری جنگ) دیدن می‌کنند (صادقی، ۱۳۸۴، ۱۴۰۰). حمایت حاکمیتی از یک طرف و استقبال مردم ایران از گردشگری جنگ در چند سال اخیر چشمگیر بوده است. میراث دفاعی در ایران به صورت مکتوب پیشینه‌ای به قدمت ۲۸۰۰ سال دارد. ایران دستخوش حوادث و پیکارهای متفاوتی بوده که آثار و بقایای آن شامل دژها و استحکامات، قلاع و ابنیه برج‌مانده فرهنگی- تاریخی از دفاع جوانمردانه ایرانیان، چه پیش و چه پس از اسلام و داستان‌های تاریخی (میراث ناملموس) برجای مانده، جزء جاذبه‌های بالقوه و سایت‌های میراث دفاعی کشور به‌شمار می‌روند. شناسایی این سایت‌ها چنان است که می‌تواند در صورت توجه و سرمایه‌گذاری، حفاظت و مرمت از آثار برجای مانده و توسعه گردشگری میراث دفاعی، اشتغال‌زایی بسیاری برای جوانان و اوقات فراغت آموزنده و مفرحی برای بزرگسالان و تمامی اقشار فراهم کنند (Piekarz, 2007). بعلاوه، این سایت‌ها می‌توانند روحیه ایثار و مقاومت ایرانیان همچنین داستان خائنان، وطن پرستان و انسان‌های آزاده را به مردم داخل کشور و جهانیان نشان دهند. این پتانسیل بالقوه می‌تواند در همه ابعاد و در تمامی برهه‌های تاریخی ایران برای افزایش خرد جمعی و آگاهی‌های عمومی از یک طرف و پرکردن اوقات فراغت و تنوع‌بخشی به بازار گردشگری و اشتغال‌زایی از طرف دیگر، گسترش یابد و باعث توزیع عادلانه ثروت در گوشه و کنار کشور، تبادل فرهنگ‌ها و به رسمیت شناختن بیشتر فرهنگ‌ها در میان مردم جهان شود.

فصلنامه علمی - پژوهشی اطلاعات جغرافیایی (ص ۳۳)

تعیین منطقه مناسب و مکان‌های بالقوه برای توسعه گردشگری میراث دفاعی ... / ۱۰۷

سینما سه بعدی، روایت در محل، کیوآرکد^۲ و نصب برنامه کاربردی در گوشی همراه بازدیدکنندگان و سایر روش‌ها در محل مزبور و به‌ویژه در داخل مرکز تفسیر میراث (یعنی مکان‌های سالنی سرپوشیده مجهز به امکانات سخنرانی و سینمایی و تفسیری) انجام می‌شود. تفسیر در معنای سنتی شامل اجرای نمایش‌ها (نمایش عروسکی، نمایش سایه، تئاتر و غیره)، نصب تابلوهای تفسیری و توزیع کتابچه‌ها و بروشورهای تفسیری می‌شود (بک و کیبل، ۱۴۰۱ و نکوئی صدی، ۱۳۵-۱۳۹۸). تفسیر به‌صورت نوین و مجازی (غیرسنتی) شامل ابزار فاوا (ICT) (نکوئی صدی و همکاران، ۱۴۰۱) و در تلفیق با فناوری‌هایی از جمله واقعیت مجازی VR و واقعیت افزوده AR و کیوآرکد و تصاویر هولوگرام و ... انجام می‌شود (Macadam, 2018؛ بک و کیبل، ۱۴۰۱).

چنانچه در مفهوم تفسیر ذکر شد تفسیر میراث دفاعی در معنی بخشیدن به یک رویداد تاریخی - جنگی - دفاعی ناآشنا در گذشته می‌تواند مثل رویدادهای مربوط به جنگ‌های داخلی در گتیزبورگ در ایالات متحده آمریکا (بک و کیبل، ۱۴۰۱) یا رویدادهای مربوط به هشت سال دفاع مقدس جمهوری اسلامی در مناطق غربی ایران (نکوئی صدی، ۱۳۹۸) و یا در مورد رویدادهای تاریخی - جنگی شهرستان گلوگاه (موضوع معرفی سایت‌های این تحقیق) باشد. امروزه بازآفرینی صحنه‌های جنگی از جاذبه‌های گردشگری جنگ و توسعه گردشگری میراث دفاعی محسوب می‌شود. در ایران تا به حال نمونه‌ای از برنامه تفسیری جنگ جز به‌صورت موردی در برگزاری برنامه‌های شب آفتابی توسط سپاه پاسداران نمونه‌های دیگری سراغ نداریم که در برخی شهرها نیز اجرا شد. در بحث توسعه گردشگری پایدار تفسیر میراث دفاعی برای اثر بخشی بیشتر و هویت دادن به جامعه محلی (و توسعه اجتماعی-اقتصادی روستاهای پیرامون که دارای اهمیت به‌سزایی است) و مکان میراث، در همان مکان مربوط به وقوع رویدادهای تاریخی با در نظر گرفتن زیرساخت‌های گردشگری به‌صورت پایدار طراحی

به یادمان‌های جنگ) شکل گرفت. بازدیدکنندگان از این مکان‌های دفاعی به‌عنوان زائر و زوار در نظر گرفته می‌شوند (کریمی قطب آبادی، ۱۳۹۴). امروزه از سال ۲۰۱۲ در معنای توسعه صنعت گردشگری، گردشگری میراث دفاعی در جهان مطرح شده است (مراجعه شود به سی کلارک و سایر همکارانش ۲۰۱۲ و ۲۰۱۴).

سولیبورگ و همکاران (Sollenburg, Wallenstein & Jato, 1999, 155 cited in Ryan, 2007, 155) در سال ۱۹۹۹ میلادی تعریف دقیقی از عملیات جنگی ارائه کرده‌اند، اما عبارت «نبردهای عمده مسلحانه»^۱ را نیز به‌کار برده‌اند که به شرح ذیل است: «استفاده طولانی مدت از زور میان نیروهای نظامی دو کشور یا چند کشور، یا مابین یک کشور و حداقل یک گروه مسلح سازمان‌یافته، که منجر به کشته شدن دست کم ۱۰۰۰ تن (مربوط به این نبردها) در کل دوره درگیری‌ها شود و در اثر چالش‌ها و ناسازگاری‌های مرتبط با دولت و یا قلمرو سرزمینی به وقوع پیوندد» «طبق این تعبیر از جنگ، سایت یازده سپتامبر ۲۰۰۱ میلادی (حاصل از حمله هوایی به مرکز تجارت جهانی نیویورک) و سایر مکان‌های مرتبط با حملات تروریستی و حتی مبارزه ارتش و پلیس با کاروان‌های قاچاق مواد مخدر نیز باید جزء میدان‌های نبرد در نظر گرفته شوند» (Ryan, 2007). رویکرد اخیر به چنین سایت‌هایی به‌عنوان جاذبه گردشگری در دوران معاصر، با «گردشگری سیاه» مطابقت بیشتری دارد.

تفسیر به‌صورت ذیل توصیف می‌شود: «هنر توضیح مفهوم و اهمیت مکان‌های مورد بازدید مردم» (Badman, 1994). بنابراین تفسیر یک فرآیند و روشی است برای ارائه تجسم، که به واسطه‌ی آن، بازدیدکنندگان ببینند، بیاموزند، تجربه کنند و به‌طور مستقیم الهام بگیرند (بک و کیبل، ۱۴۰۱). امروزه ارائه تجسم در نبود آثار کامل سایت با فناوری مجازی و بازسازی مکان‌ها با برنامه‌های کاربردی تخصصی بازسازی میراث برای مشاهده بازدیدکنندگان و ارائه داستان این نبردها (به‌صورت مجازی و سنتی) کارتونی، نمایش تئاتر،

محیط زیستی دارند و برگردان دقیق امروزی آن «حفظ میراث» است (Hagen, 2018). باتوجه به نو بودن مفهوم گردشگری میراث دفاعی، عموم مطالعات بر روی گردشگری جنگ متمرکز شده‌اند و مطالعه‌ای مبنی بر تعیین منطقه‌ای مناسب برای توسعه گردشگری میراث دفاعی در کشور انجام نگرفته است. در سال ۱۳۸۹ در نخستین کتابی که به زبان فارسی تحت عنوان «گردشگری جنگ در جهان و درس‌هایی که از آن برای ترویج فرهنگ صلح می‌آموزیم» تالیف شد (خاطری، ۱۳۸۹) ضمن مروری بر تاریخچه گردشگری جنگ، شرایط این نوع گردشگری در کشورهای فرانسه، بلژیک، روسیه، ژاپن، ویتنام و بوسنی و هرزگوین را مورد بررسی قرار داد. زانیچ خواه و رزاقی (۱۴۰۱) اعلام داشته‌اند که در ایران هنوز مفهوم میراث نظامی جایگاه خود را در ادبیات حوزه حفاظت پیدا نکرده است. در حوزه کاربری دوباره از زمین‌های نظامی درون شهری هم پژوهش‌های بسیار اندکی مثل نامجویان (۱۳۹۱) و ایزدی و امیری (۱۳۹۵) انجام شده است. پژوهش‌هایی مثل سبکبار و همکاران (۱۳۹۰)، رجبی و یازرلو (۱۳۹۳)، صادقلو (۱۳۹۵)، فیروزی و گودرزی (۱۳۹۵)، محمدی (۱۳۹۶)، وثوقی و رجبی مقدم (۱۳۹۷)، راجی و نادری راد (۱۳۹۹)، و صادقی (۱۴۰۰) به‌طور کلی به گردشگری جنگ با موضوعاتی مثل (عوامل انگیزش بازدیدکنندگان، موانع توسعه، بررسی عرضه و تقاضا و غیره) در مناطق غرب کشور (مثل: خوزستان، کردستان و خرمشهر) پرداخته‌اند و این مطالعات مربوط به میدانی دفاعی هشت سال جنگ پس از انقلاب اسلامی است. اما پژوهشی مستقل که به گردشگری جنگ و محدوده‌های نبرد در ایران و در خارج از بازه زمانی انقلاب اسلامی در ۴۴ سال اخیر بپردازد، تاکنون انجام نشده است. همچنین عبارت میراث دفاعی در هیچکدام از آثار چاپی در ده سال اخیر (پس از طرح موضوع از ۲۰۱۲ به بعد در جهان) در ایران به غیر از دو مقاله کنفرانسی (نکوئی صدی (۱۳۹۵) و همچنین نکوئی صدی و تواضع (۱۳۹۷))، منتشر نشده است. علی‌رغم اینکه مفهوم نوظهور گردشگری میراث دفاعی در پژوهش‌ها

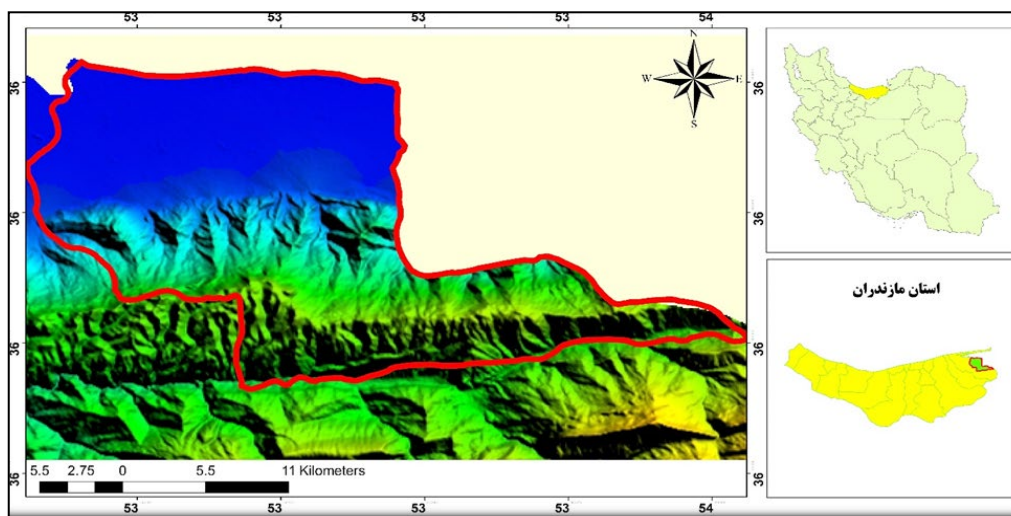
و اجرا می‌شود، مثل بمباران سواحل ایلات متحده توسط ژاپنی‌ها (مراجعه شود به: بک و کیبل، ۱۴۰۱).

درخصوص پیشینه تحقیق می‌توان گفت، در سطح جهانی، در قرن اخیر موضوع حفاظت از میراث مربوط به آثار و استحکامات نظامی در مجامع علمی مطرح و دنبال شده است. برای مثال در مطالعه‌ای (Dobbels & Bertels, 2012) به بررسی مجادله میان ذینفعان شهر آنتورپ بلژیک بر سر تخریب کردن یا نکردن (حفاظت) میراث نظامی و استحکامات دفاعی قرن شانزدهمی پرداخته‌اند. در نهایت در سال ۲۰۰۵ میلادی کمیته‌ای علمی در دفاع از استحکامات دفاعی توسط ایکوموس بنیان نهاده شد. اما نخستین مباحث بین‌المللی دانشگاهی، با برگزاری نخستین همایش جهانی برای به رسمیت شناختن، حفاظت و بهره‌برداری از میراث دفاعی در سال ۲۰۱۲ میلادی با همت سلیا کلارک^۱ انجام شد. این همایش درباره کاربرد و بهره‌برداری مجدد از سایت‌های نظامی تحت عنوان «سایت‌های دفاعی: میراث و آینده» بر مفهوم میراث بودن سایت‌های نظامی در کشورهای گوناگون تأکید کرد و حاصل آن انتشار کتابی به همین نام بود که توسط (Clark and Brebbia, 2012) منتشر شد. به‌طور کلی سه کتاب در خصوص این میراث (همچنین نک به [Brebbia and Clark, 2014 and 2016]) حفاظت، مرمت و توسعه گردشگری مرتبط منتشر شد. در همان سال کتاب مرجع دیگری از سلیا کلارک و باگائین (Bagaeen and Clark, 2016) تحت عنوان «مرمت پایدار سایت‌های نظامی قدیمی» نیز منتشر شد. اما پیش از همه در سال ۱۹۳۳ میلادی کنفرانسی علمی تحت عنوان حفاظت و صیانت از تاریخ وطن در راستای بازسازی ملت^۲ برگزار شد. صیانت از تاریخ^۳ یکی از چند فعالیتی بود که تحت عنوان Heimatschutz در زبان آلمانی، انجام شد و شامل طیفی وسیع از فعالیت‌هایی مثل حفاظت، مرمت و مستندسازی مکان‌ها یا حفاظت از فضاها، آثار، آداب و رسومی است که اهمیت تاریخی یا

1- Celia Clark

2- Historic preservation and protection of the homeland in the rebuilding of thenation

3- Historic preservation

نگاره ۱: موقعیت جغرافیایی شهرستان گلوگاه

۲- معرفی محدوده مورد مطالعه

شهرستان گلوگاه در شرقی‌ترین قسمت استان مازندران واقع شده (نگاره ۱) و مرکز این شهرستان، شهر گلوگاه است.

گلوگاه در جنوب شرقی دریای مازندران و شمال خط‌الرأس شمالی‌ترین نقطه رشته کوه البرز یعنی (جهان‌مورا) در مختصات جغرافیایی ۵۳ درجه و ۴۸ دقیقه طول شرقی، ۳۶ درجه و ۴۵ دقیقه عرض شمالی و در شرق استان مازندران و شهرستان بهشهر و غرب استان گلستان واقع شده است. مساحت آن با اراضی زراعتی جنگل، مرتع، بایر و دایر حدود ۶۵ کیلومتر مربع است. این شهر در فاصله پنج کیلومتری از دریا واقع شده و ارتفاع مرکز شهر حدود ۴۰ متر از سطح دریای آزاد و ۶۷ متر از سطح دریای خزر است. کلباد با مرکزیت لمراسک، امروزه یکی از بخش‌های شهرستان گلوگاه و شامل روستاهای مهدیرجه، قلعه پایان، ولهمازو، ریحان‌آباد، لمراسک، تیرتاش و سراج محله است

جایی دست یافت و در منابع تاریخی به خندق عمیق در شرق گلوگاه اشاره شده است (تحت عنوان شکاف یا جَر کَلْبَاد) که از دوران صفویه به بعد تنها راه ورود ارتباطی استرآباد و مازندران منحصر به معبر روی این خندق بود که با دروازه‌های متحرک باز و بسته می‌شد و در شمال غربی گلوگاه تپه تاریخی گراودین، در شرق خندق کلباد قرار دارد و مقدمات تأسیس رسمی سلسله قاجاریه در سال ۱۱۹۹ هجری قمری در پای تپه گراودین فراهم آمد (نصری

اشرفی، ح و گروه نویسندگان، ۱۳۹۹).

و کنفرانس‌های خارجی بسیار مورد توجه قرار گرفته است، پژوهشگران ایرانی توجه چندانی به این موضوع نشان نداده‌اند و هیچ پژوهشی در این زمینه در داخل کشور صورت نگرفته است. پژوهش حاضر نخستین مطالعه در این خصوص در کشور است که به منظور پرکردن این شکاف مطالعاتی در ایران همگام با مطالعات نو در جهان (در بخش بسیار کوچکی از کشور پهناور ایران) انجام می‌شود. کشور ایران با میراث چند هزارساله دارای پتانسیل عظیم میراث ملموس و ناملموس برای توسعه گردشگری میراث دفاعی نیز هست که کشورهای غربی گاهی در مقایسه با ایران حرفی برای گفتن ندارند! از این‌رو، پرداختن به امر معرفی جاذبه‌های میراث دفاعی ایران زمین (پیش و پس از اسلام) و بهره‌برداری از چنین سایت‌های ناملموس و ملموس با روش‌ها و اصول نوین تفسیر میراث (از نوع دفاعی) ضرورت پیدا می‌کند. با توجه به اهمیت میدین نبرد و استحکامات نظامی در منطقه گلوگاه واقع در شرق استان مازندران، شناسایی محدوده‌های مستعد توسعه گردشگری میراث دفاعی در این منطقه لازم و ضروری است.

در این تحقیق تلاش شده است با استفاده از داده‌های موجود ارزیابی جامع سایت‌های میراث دفاعی شهرستان گلوگاه به واسطه حوادث و جنگ‌های تاریخی رخ داده در آن که از وجه تسمیه نامش پیداست^۱ شود.

۱- در واژگان به معنی گذرگاه باریکی است که از آن بتوان به درون چیزی یا

نعمتی (۱۳۸۶) تحت عنوان: محوطه‌های عصر آهن دشت شرقی مازندران، از مفرغ متأخر یعنی حدود ۳۶۰۰ سال پیش، عصر آهن I و II و حتی تا دوره اسلامی (زندیه و قاجاریه) در خود نهفته دارد. از جمله اتفاقات مهمی که در این تپه روی داده است جنگ کریم خان زند و محمدحسن خان قاجار بوده است.

• **پادگان نامنه**، به‌عنوان یک مکان میراث دفاعی، در دوره ساسانیان یکی از دو پادگان اصلی در کبود جامه بوده است (کبود جامه شهر معروف و قدیمی که در حد فاصل بین لمراسک و کردکوی قرار داشته است). این پادگان در دوره خلافت عباسیان (منصور عباسی) مورد استفاده و تهاجم قرار گرفته است و در کتاب‌ها، منابع مختلف و مقالات زیادی از آن نام برده شده است. در حال حاضر از آن پادگان جز اسم، چیز دیگری باقی نمانده است چرا که هیچگونه بودجه‌ای برای پژوهش، گمانه‌زنی یا لایه‌نگاری باستان‌شناسی در این منطقه اختصاص نیافته و انجام نشده است.

• در باب مکان میراث دفاعی تحت عنوان **پادگان لمراسک**، لمراسک یکی از شهرهای قدیم و بنام دوره ساسانیان بوده که پادگان مهم و سوق‌الجیشی خصوصاً از دوره صفویه برای جلوگیری از حمله اقوام شرقی در این مکان قرار داشته است. پادگان مزبور در دوره ساسانیان نیز محلی برای حفاظت از شهرهای لمراسک، تمیشه و کبودجامه به‌کار گرفته می‌شده است. از جمله اتفاقات مهم تاریخی که در این پادگان از آن نام برده می‌شود می‌توان به نبرد علویان طبرستان با سلجوقیان و همچنین جنگ زندیه و قاجاریه اشاره کرد.

برخی از مورخان معاصر، قدمت لمراسک را به ایران باستان و دوره ساسانیان می‌رسانند (وفایی، ۱۳۸۱). درباره رویدادهای مهم تاریخی در لمراسک، می‌توان به جنگ‌هایی چون نبرد میان محمدبن احمد فرزند ناصرالحق با سپاه ماکان بن کاکای و نبرد علاءالدوله (فرمانده نافرمان سنجر سلجوقی) با سپاه مسعود سلجوقی اشاره کرد. همچنین در قرن دوم هجری از ۴ پادگان نظامی که در طبرستان احداث شده بود، یکی در لمراسک با ۱۰۰۰ سرباز به فرماندهی

که در چند دهه قبل، روستاهای تپله نو، خورشیدکلا و شهرگلوگاه را هم شامل می‌شد. شهر گلوگاه در حقیقت جانشین شهر تاریخی نامیه است که بعد از تمیشه در این منطقه، بزرگ‌ترین شهر قرن اول هجری بوده است (اظه‌ری لمراسکی، ۱۳۹۵).

در بندهای ذیل شش مکان میراث دفاعی مورد مطالعه در این پژوهش (جدول ۱) با استفاده از عسکری (۱۳۵۰)، ستوده (۱۳۶۶) و اظه‌ری لمراسکی (۱۳۹۵)، گزارش ماهفروزی و همکاران (۱۳۸۱ الی ۱۳۸۳)، موسوی کوهپیر (۱۳۸۶)، نعمتی (۱۳۸۶) و نصری اشرفی و همکاران (۱۳۹۹) ذکر شده‌اند:

• **قلعه تاریخی قلعه پایان** از دوره ساسانیان بنا نهاده شده و قلعه‌ای است که در پای دامنه رشته کوه البرز و بر فراز صخره‌ای مشرف بر دشت‌های پایین دست و دریای مازندران از دوره ساسانیان تا دوره اسلامی خودنمایی کرده است. در حال حاضر طبق مشاهدات میدانی، سازه مرکزی قلعه (فاقد دو برج)، راه ورودی قلعه و حوض ذخیره آب از آن برج‌های مانده است. روستایی از بخش مرکزی شهرستان گلوگاه تحت عنوان قلعه پایان وجود دارد که به احتمال بسیار زیاد نام خود را از این قلعه تاریخی گرفته است چنانچه در بالای جاده این قلعه تاریخی و مکان میراث دفاعی و در پایین دست جاده مواصلاتی شرقی-غربی روستای قلعه پایان با دست کم ۵۰۰ خانوار و جمعیتی حدود ۳۰۰۰ نفره قرار گرفته است. مردم محلی با اظهار بی‌اطلاعی از تاریخ دفاعی این قلعه و از زبان تازیان مهاجم آن روزگاران، هنوز آن را کافر قلعه می‌نامند (نگاره ۳ ج و د).

• **تپه گراوردین** به‌عنوان یک مکان میراث دفاعی، در بخش مرکزی و در ضلع شمالی شهرگلوگاه و در میان دشت‌های مرتفع این تپه خودنمایی می‌کند (نگاره ۳ الف و ب). این اثر در ۲۶ اسفندماه ۱۳۸۶ با شماره ثبت ۲۲۰۲۴ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است. تپه گراوردین با توجه به ماهیت وجودی خود در وسط دشت، گویای تاریخی پنهان است و براساس بررسی‌های باستان‌شناسی (مثل مطالعه

تیرهای مدافعان شهر، زخمی یا کشته می‌شدند. این خندق چند کیلومتری با پشته سنگی دیوارمانند خود به ارتفاع سه متر که همچون دیواره مانع دفاعی عمل می‌کرده، از دامنه رشته کوه البرز تا دریای مازندران به صورت شمالی-جنوبی در جلگه مازندران احداث شده است و مرز دو ولایت طبرستان و استرآباد نیز تعیین شده بود. از دیگر کاربردهای آن در دوره‌های مختلف به‌ویژه صفویه جلوگیری از هجوم همسایگان شرقی بوده است. طبق مشاهدات و بررسی‌های پژوهشگران این مقاله، امروزه بخش اعظمی از این خندق‌ها توسط کشاورزان باخاک پر شده‌اند.

• مکان دیگر میراث دفاعی، میدان جنگ چنانچه از نامش پیداست به صورت دشت وسیعی در حد فاصل پادگان‌های ذکر شده (لمراسک، نامیه، قلعه پایان) واقع شده که امروزه در کنار مسیر جاده آسفالتی مازندران به گلستان در ضلع جنوبی آن قرار گرفته است. این مکان در ضلع غربی شهر گلوگاه واقع شده است و این دشت بزرگ مسطح آبستن حوادث و جنگ‌های تاریخی بوده و هنوز هم کشاورزان دائماً سرنیزه و آثار کوچک مربوط به میادین جنگ را در هنگام شخم زدن در این محدوده می‌یابند. مکان فوق به دلیل عدم تخصیص بودجه برای انجام پژوهش‌های باستان‌شناسی، به‌طور دقیق مرزبندی و مشخص نشده است (نگاره ۱).

اسحق بن ابراهیم الباهلی بوده است (بن‌سفندیار، ۱۳۶۶). در واقع برای جلوگیری از نفوذپذیری مهاجمان و خطرهای احتمالی از جانب هیاطله و ترک‌ها در سرحدات شمال شرقی اقداماتی چون ساخت دیوارهای دفاعی گرگان و همیشه در دستور کار قرار گرفته بود (بن‌رسته، ۱۳۶۵). در کنار این فعالیت‌ها ساخت قلعه‌های متعدد در نقاط استراتژیک همچون گذرگاه‌ها، معابر و دروازه‌های اصلی شهرها موجب استحکام و پایداری شهرهای طبرستان شد. از دیگر اقدامات حفاظتی، احداث پادگان‌های نظامی در دوره عباسیان بود. از ۴۵ پادگان یاد شده در تاریخ طبرستان که در این پژوهش لحاظ شده ۳۱ مکان مورد شناسایی قرار گرفته است. این پادگان‌ها در سه نقطه جغرافیایی جلگه، جنگل و کوهستان پراکنده شده بودند. از این تعداد ۱۷ پادگان در بخش جلگه، ۱۰ پادگان در منطقه جنگلی و ۴ پادگان در کوهستان مستقر شده بودند (نگاره ۲) (نیسانی و عابدی، ۱۳۸۱).

• درخصوص مکان میراث دفاعی دیگر این منطقه بنام **خندق/جرّ کلباد** (دیواره دفاعی طویل کلباد)، باید گفت که کلباد نام یک فرد بوده است. نخستین بار نام کلباد، در کتاب تاریخی بناکتی (تألیف سال ۷۱۷)، آمده است. بناکتی، در کتاب خود، کلباد، را یکی از خواص و نزدیکان مغولان برشمرده است که همراه یکی از سرداران مغول برای تصرف دژهای خراسان و مازندران به مازندران آمده بود (بناکتی، ۱۳۸۴). در سفرنامه استرآباد و مازندران، درباره بلوک کلباد چنین آمده: در کنار رودخانه کنند معدن مس و آهن و سرب وجود دارد (میرزا/ابراهیم، ۲۵۳۵) که برای شمشیرسازی استفاده می‌شد (مکنزی، ۱۳۶۴). در جرّ کلباد، جرّ به معنی خندق است. جرّ در گویش مازندرانی به معنای چاله و کانال به کار می‌رود و در اصطلاح جنگی و در مفهوم امروزی به آن خندق گفته می‌شود. این نوع خندق در واقع چاله‌ای عمیق و پشته‌ای سنگی به ارتفاع سه متر از سطح زمین بوده که پشته ایجاد شده از دو طرف شیب‌دار است و شیب تندی به سمت داخل چاله یا جرّ (خندق) دارد، چنانچه مهاجمان با اسب‌های خود در آن سقوط می‌کردند یا گیر می‌افتادند و به راحتی با

نگاره ۲: پراکندگی مکانی پادگان‌های طبرستان در صدر اسلام (نیسانی و عابدی، ۱۳۸۱)

جدول ۱: مختصات شش اثر میراث دفاعی گلوگاه بالقوه برای توسعه گردشگری میراث دفاعی

توضیحات	مختصات GPS		نام اثر میراث دفاعی	ردیف
	X	Y		
	۷۴۸۰۶۵	۴۰۷۲۸۸۱	تپه گراوردین	۱
در اصل خندقی با پشته سنگی به ارتفاع سه متری است	۷۵۳۲۷۱	۴۰۷۴۷۱۱	دیواره دفاعی به شکل (جَرّ) کُلباد	۲
	۷۴۲۴۹۶	۴۰۶۶۶۱۱	پادگان نامنه	۳
	۷۴۷۸۵۲	۴۰۸۰۶۰۶	پادگان لمراسک	۴
	۷۳۸۱۰۱	۴۰۶۵۵۸۷	قلعه پایان	۵
یک نقطه با GPS تعیین شده و بقیه پهنه‌بندی با گوگل ارث (به صورت حدودی)	۷۳۹۱۸۷	۴۰۶۶۰۹۶	پهنه میدان نبرد گلوگاه (محوطه باز و میدانی) در حدود شمال شرق قلعه باستانی قلعه پایان	۶

نگاره ۳: الف) دورنمایی از گراوردین تپه ، ب) نمایش تپه گراوردین در گوگل ارث، ج) بخشی از دیوار داخلی قلعه باستانی قلعه پایان، د) قلعه پایان

۳- روش پژوهش

شامل راه‌های اصلی و فرعی، میداين نبرد، روستاها، قلعه‌ها، تپه‌های باستانی، پادگان‌ها، رستوران‌ها و اماکن تفریحی پیاده‌سازی شده و سپس با استفاده از سامانه Arc GIS 10.8 میراث دفاعی و روستاهای این شهرستان تعیین و نشان داده شدند.

در نهایت با جمع‌بندی و بررسی لایه‌ها در محیط سامانه Arc GIS نقشه شماتیک نقاط مهم و میدان نبرد منطقه به‌عنوان پهنه‌ها و سایت‌های بالقوه توسعه گردشگری میراث دفاعی انتخاب و نشان داده شدند و در جدول نهایی طبق معیارهای ارزیابی و مشاهدات میدانی، اولویت‌بندی و سایت‌های مناسب و نامناسب به روش درون‌یابی بر روی نقشه به نمایش درآمدند. در پایان با توجه به اینکه زیرساخت اصلی-تخصصی گردشگری برای ارائه چنین مکان‌هایی به بازدیدکنندگان میراث دفاعی، احداث مراکز تفسیر است، در این شهرستان به منظور تأسیس مرکز تفسیر میراث دفاعی-

دربخش نظری از مطالعات اسنادی و در بخش میدانی از مشاهدات میدانی و مصاحبه با متخصصان برای تکمیل مطالعات اسنادی (در موارد لازم)، تهیه فرم ارزیابی سایت‌ها براساس معیارهای مستخرج از مطالعات اسنادی برای بهره‌گیری از نظرات خبرگان باستان‌شناسی و گردشگری و بررسی چندباره آن‌ها و همچنین با بهره‌گیری از مبانی نظری (Clark and Brebbia, 2012) حاصل از کتاب مجموعه مقالات نخستین کنفرانس میراث دفاعی جهان و کنفرانس‌های بعدی در سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۶ و همچنین معیارهای اصول تفسیر میراث در صنعت گردشگری ارائه شده از بک و کیبل (۱۴۰۱) استفاده شد (جدول ۲). سپس به‌منظور نشان دادن توان تفریحی و میراث دفاعی گلوگاه واقع در استان مازندران، از سامانه Arc GIS استفاده شد. ابتدا نقشه‌ی DEM منطقه تهیه و داده‌های گردشگری شهرستان گلوگاه

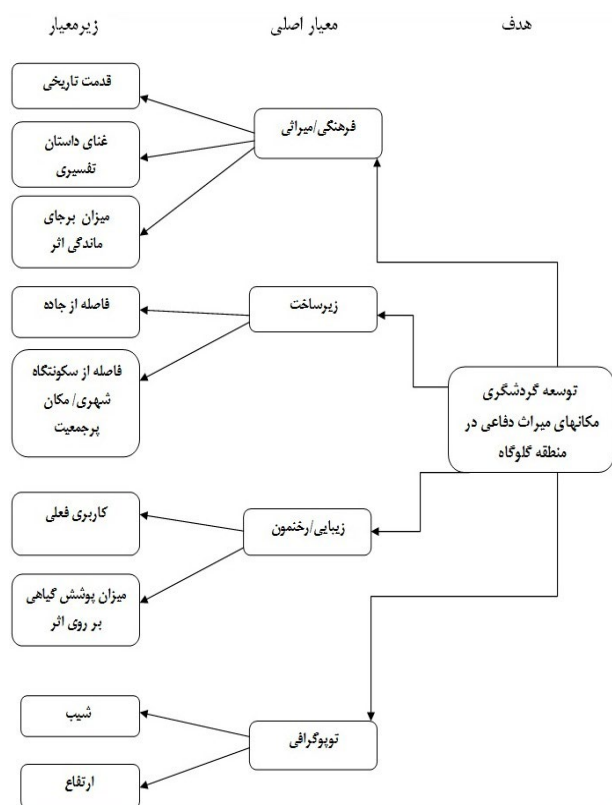
جدول ۲: داده‌های مورد استفاده و منابع آن‌ها

ردیف	داده	منبع
۱	جاده	نقشه‌های موجود توپوگرافی ۱:۲۵۰۰۰، تصویر ماهواره ای
۲	سکونتگاه- مناطق پرجمعیت	اطلاعات جامعه آماری استان مازندران
۳	میزان پوشش گیاهی بروی اثر	مشاهدات میدانی
۴	میزان برجای ماندگی اثر	مشاهدات میدانی
۵	کاربری فعلی	مشاهده میدانی و مصاحبه با کارشناسان و افراد محلی
۶	تعیین قدمت تاریخی اثر	مصالحات اسنادی و مصاحبه با کارشناسان باستان‌شناسی
۷	غناي داستان تفسیری	مطالعات اسنادی، مصاحبه با باستان‌شناس و تجربیات طولانی مدت یکی از پژوهشگران در موضوع تفسیر

تاریخی، با توجه به بازدیدهای میدانی و دسترسی‌ها، محدوده‌ای برای احداث مرکز تفسیر در مجاورت میدان نبرد و جاده مواصلاتی، مکان‌یابی و تعیین شد.

۳-۱- اولویت‌بندی پتانسیل توسعه گردشگری در مکان‌های میراث دفاعی گلوگاه، معیارها و زیرمعیارها

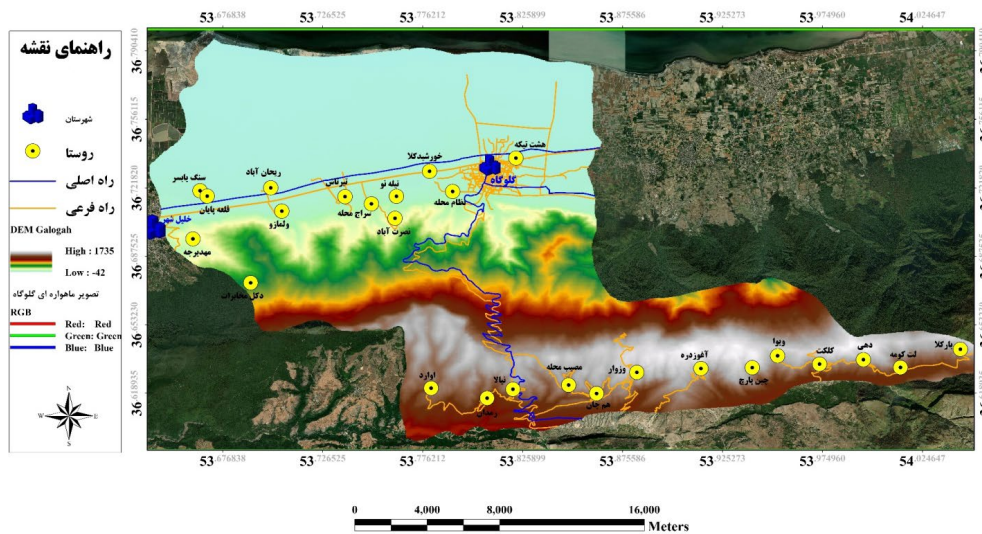
با توجه به بررسی زیرساخت‌های فعلی مرتبط با توسعه صنعت گردشگری (جامعه محلی و زیرساخت‌های فیزیکی) تا حد امکان به شناسایی اماکن اقامتی، تفریحی و رستوران‌ها و روستاها اقدام شد (نگاره‌های ۵ و ۶). به‌منظور توسعه گردشگری مکان‌های بالقوه، در تعیین معیارها و زیرمعیارهای اولویت‌بندی توسعه و سرمایه‌گذاری در پهنه تعیین‌شده برای توسعه گردشگری میراث دفاعی، چهار معیار کلی/اصلی در پژوهش حاضر، یعنی معیار فرهنگی/میراثی، معیار زیرساخت، معیار زیبایی و معیار توپوگرافیک مدنظر قرار گرفت (نگاره ۴) که با توجه به مصاحبه با متخصصان امر و مطالعات اسنادی، زیرمعیارهای آن‌ها نیز طبق جدول ۲ تعیین شد.

نگاره ۴: نمودار اولویت‌بندی مکان‌های میراث دفاعی گلوگاه برای توسعه گردشگری

فصلنامه علمی - پژوهشی اطلاعات جغرافیایی (سپهر)

تعیین منطقه مناسب و مکان های بالقوه برای توسعه گردشگری میراث دفاعی ... / ۱۱۵

نگاره ۵: موقعیت روستاهای منطقه مورد مطالعه

لحاظ فیزیکی نیز توسط خبرگان و بازدید میدانی تعیین و امتیازبندی می شود که طیف امتیازبندی آن در جدول ۵ ذکر شده است.

۳-۱-۲- معیار زیرساخت

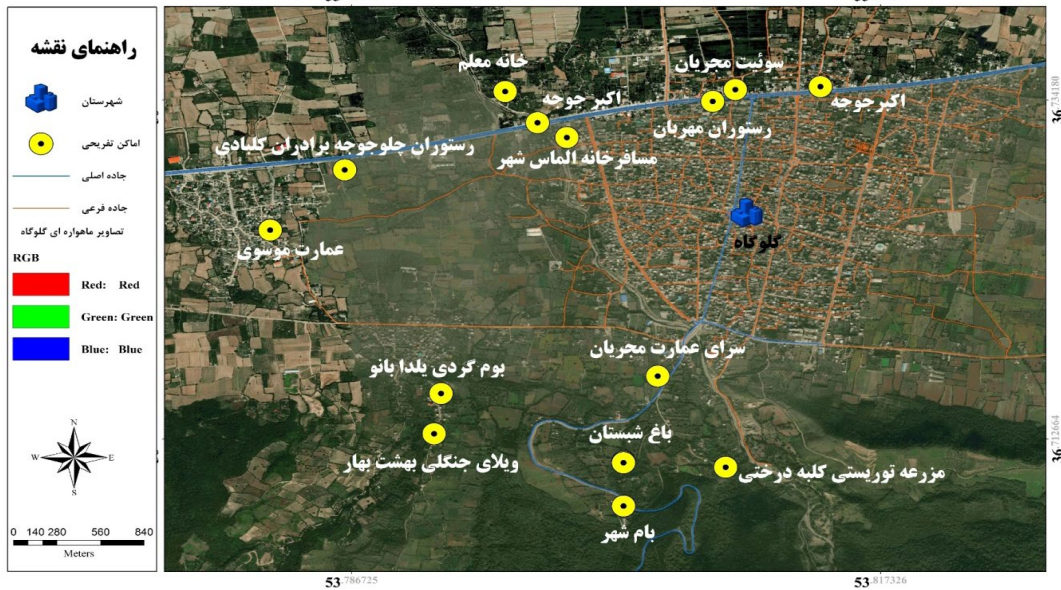
معیار زیرساخت، با زیرمعیارهای فاصله از سکونتگاه/ مراکز پرجمعیت و فاصله از جاده تعیین و مشخص شد. در زیرساخت های گردشگری زیرساخت هایی مانند جاده یا راه دسترسی، وجود اقامتگاه ها، رستوران - موجود در خود یا پیرامون مناطق سکونتگاهی پرجمعیت - در نظر گرفته می شود (نگاره ۶). جدول ۶، طیف امتیازبندی فاصله مکان میراث دفاعی از راه های دسترسی را نشان می دهد. نگاره ۵ موقعیت روستاهای این شهرستان و شهر گلوگاه را به عنوان سکونتگاه های دارای جامعه محلی / جمعیتی که لازمه توسعه پایدار گردشگری این منطقه است نشان می دهد.

۳-۱-۳- معیار زیبایی

این معیار، با زیرمعیارهای میزان پوشش گیاهی بر روی اثر، کاربری فعلی از زمین، در نظر گرفته شد. در بررسی زیبایی، این که معمولاً چقدر از اثر پابرجاست و هنوز

۳-۱-۱- معیار فرهنگی/میراثی

این معیار شامل زیرمعیارهای قدمت تاریخی و غنای داستان تفسیری و میزان برجای ماندگی اثر است. منظور از قدمت تاریخی، قدمت بناها و آثاری است که به نخستین تمدن بشری تا دوره های تاریخی (مثلاً پنج یا شش هزارساله یا حتی دوران جدیدتر) باز می گردند و می توان نسبت به نظر تخصصی کارشناسان باستان شناسی یا اسناد موجود علمی قدمت چنین آثاری را به طور دقیق یا به طور تقریبی ذکر نمود. این شش اثر شناسایی شده از روی مطالعات اسنادی (براساس مطالعه منابع اینترنتی، کتابها و مقالات و بازدید میدانی) را می توان نسبت به قدمت تاریخی شان ارزش گذاری کرد. به طور بدیهی هرچه آثار و بناها قدیمی تر باشند، ارزش بیشتری از منظر قدمت تاریخی و اثر میراثی خواهند داشت. جدول ۳، امتیازبندی ارزش قدمت تاریخی مکان های میراث دفاعی منطقه مورد مطالعه را نشان می دهد. غنای داستان تفسیری، به داستان های تاریخی موجود و جذاب نهفته در هر اثر مربوط می شود که می تواند باعث ایجاد حیرت در بازدیدکنندگان شود. این موضوع با متخصص تفسیر میراث و اخذ اطلاعات باستان شناسی-تاریخی مربوط به وقایع هرسایت تعیین و امتیازبندی می شود. برجای ماندگی اثر به

نگاره ۶: موقعیت اماکن اقامتی تفریحی و رستوران‌ها به عنوان زیرساخت‌های موجود برای توسعه گردشگری

نظر گرفته شد. شیب و ارتفاع دو عامل تأثیرگذار هستند. اغلب بازدیدکنندگان از آثار میراث فرهنگی در بازدید خود تا حد ممکن سعی می‌کنند از عبور از مناطق پرشیب و صعب‌العبور اجتناب کنند و مسیرهای کم شیب را ترجیح می‌دهند چون هدف تفریح و بازدید است نه جان‌فروشی. در این پژوهش شیب به پنج رده ۰-۵، ۵-۱۵، ۱۵-۳۰، ۳۰-۶۰ و بالاتر از ۶۰ درجه تقسیم شد (هرچه شیب کمتر، دسترسی راحت‌تر و ارزش سایت بیشتر) (Khwanruthai & Yuji, 2011; Wanyonyi et al., 2016).

جدول ۳: امتیاز بندی ارزش قدمت تاریخی مکان‌های دفاعی

منطقه مورد مطالعه	
ارزش قدمت تاریخی	
امتیاز	قدمت/دوره تاریخی
۵	۶۰۰۰ سال
۴	ساسانی
۳	اسلامی
۲	۲۰۰ سال اخیر
۱	معاصر

دست‌نخورده از ادوار پیشین باقی مانده، تأثیرگذار است. همچنین باتوجه به اقلیم مدیترانه‌ای و پوشش گیاهی در استان مازندران، هرچقدر روی اثر پوشش گیاهی فرانگرفته باشد و بیشتر در معرض دید باشد بر زیبایی بنا تأثیرگذار است. بنابراین، با پوشش کمتر بر روی خود بنا، ارزش بیشتری به بنا در امتیازدهی تعلق گرفته است (جدول نهایی ۷). کاربری فعلی مربوط به مواردی است که زمین به‌طور نامربوط در اثر بی‌توجهی از یک بنا یا اثر تاریخی در ارتباط با معیشت روستایی مثل دامداری و کشاورزی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این صورت امتیاز کمتری به آن تعلق می‌گیرد. جدول (۴) نحوه امتیازبندی ارزش کاربری فعلی مکان‌های دفاعی منطقه مورد مطالعه را نشان می‌دهد. در مورد میدان نبرد (میدان جنگ‌های تاریخی این منطقه) در شمال شرقی اثر تاریخی برجای مانده قلعه پایان، طبق بازدیدها این زمین مسطح بوده و توسط روستاییان تحت کشاورزی دیم است. امتیازدهی مربوط به زیرمعیار مربوط به پوشش گیاهی بر روی اثر با بازدید میدانی تعیین شد.

۳-۱-۴- معیار توپوگرافی

معیار توپوگرافی با دو زیر معیار ارتفاع و شیب در

فصلنامه علمی - پژوهشی اطلاعات جغرافیایی (سپهر)

تعیین منطقه مناسب و مکان‌های بالقوه برای توسعه گردشگری میراث دفاعی... / ۱۱۷

موقعیت نقاط روستایی، نقاط فرهنگی، باستانی و بناهای تاریخی منطقه بهره برده شده است. لایه‌های یاد شده پس از گردآوری و آماده‌سازی در یک پایگاه داده مکانی در سامانه اطلاعات جغرافیایی ذخیره و در مراحل بعدی به کار گرفته شده‌اند. در این راستا، با استفاده از مفاهیم و معیارهای تئوری گردشگری میراث دفاعی و نیز در بررسی‌های کمی در منطقه با استفاده از معیارهای اصول تفسیر میراث در صنعت گردشگری ارائه شده از بک و کیبل (۱۴۰۱) و به کارگیری مدل‌های نرم‌افزاری سامانه اطلاعات جغرافیایی در منطقه برای توسعه گردشگری میراث دفاعی، در نهایت سایت‌ها و مناطق بالقوه توسعه گردشگری میراث دفاعی و نیز محدوده پیشنهادی حاصل از پژوهش به طور گرافیکی مشخص شده و در پایان بهترین تریل^۱ برای توسعه گردشگری میراث دفاعی آبی استخراج و روی نقشه نهایی مرکز تفسیر و محدوده پیشنهادی منطقه نمایش داده شده است. در این مطالعه از دو روش کمی ارزیابی که هر کدام چند ارزش و چند ارزش جنبی را دربر می‌گیرند استفاده شده است. بر پایه این روش، امتیاز ارزش فرهنگی/میراثی، زیرساخت، زیبایی‌شناختی، توپوگرافی به دست آمده برای هر سایت مورد استفاده قرار می‌گیرد تا به ترتیب شاخص عددی ارزش گردشگری، میراثی و زیرساخت‌های گردشگری سایت از هر سایت در مقیاس ۱ تا ۱۰ برآورد شود (جدول ۷).

برپایه نتایج امتیازبندی شده حاصل از ارزش‌های مختلف، سه شاخص تنظیم شده است که به مقدار ارزش هر سایت اشاره دارد. پس از محاسبه ارزش‌های میراثی، گردشگری و زیرساختی، مجموع ارزش‌ها برای هر سایت به دست آمد و برای برآورد ارزش میان سایت‌های بررسی شده، از روش کریجینگ درونیابی (زمین آماری) در محیط GIS استفاده شد. از فایل رستری به دست آمده و با خطی کردن پیکسل‌های دارای ارزش بالا، برای استخراج مسیر گردشگری (تریل) منطقه مطالعاتی استفاده شد. سپس این مسیر استخراج شده بر پایه نوع و ویژگی راه‌های موجود

جدول ۴: امتیازبندی ارزش کاربری فعلی مکان‌های دفاعی

امتیاز	منطقه مورد مطالعه کاربری فعلی
۴ الی ۵	اگر اثر در حال حاضر مورد بازدید گردشگران قرار می‌گیرد عدد ۵ و نسبت به میزان بازدیدکنندگان در مقایسه با شش سایت دیگر به این پهنه تعلق می‌گیرد
۳	اگر مورد بازدید اساتید و دانشجویان (معماری و باستان‌شناسی) است
۲	اگر مورد استفاده کشاورزی و ... است
۱	اگر هیچ کاربری ندارد

جدول ۵: امتیازبندی میزان برجای ماندگی آثار مربوط به

مکان‌های میراث دفاعی منطقه مورد مطالعه ارزش‌گذاری برجای ماندگی اثر	
امتیاز	درصد برجای ماندگی
۱	۱۰-۲۰
۲	۲۰-۴۰
۳	۴۰-۶۰
۴	۶۰-۸۰
۵	۸۰-۱۰۰

جدول ۶: امتیازبندی فاصله هر مکان میراث دفاعی منطقه مورد مطالعه از راه‌های دسترسی برای توسعه گردشگری

ارزش‌گذاری سایت برای فاصله از جاده اصلی	
امتیاز	فاصله از جاده اصلی
۵	یک کیلومتر و کمتر
۴	یک الی ۳ کیلومتر
۳	۳ الی ۵ کیلومتر
۲	۵ الی ۷ کیلومتر
۱	۷ الی ۱۰ کیلومتر

۴- نتایج و یافته‌های پژوهش

در این پژوهش، ضمن استفاده از مشاهدات مستقیم و استفاده از GPS برای تعیین موقعیت مکان‌های میراث دفاعی روی نقشه توپوگرافی رقومی، از پایش غیرمستقیم تصاویر ماهواره‌ای و عکس‌های هوایی، توپوگرافی، نقشه راه‌ها،

۱- مسیر گردشگری میراث دفاعی

(نگاره‌های ۷ و ۸ و ۹). مرکز تفسیر پیشنهادی برای احداث در مجاورت این میدان نبرد می‌تواند به بازآفرینی جنگ‌های گذشته هم به صورت سنتی (مثل نمایش‌های تئاتر) و هم با استفاده از فناوری‌های پیشرفته و تعاملی (مثل ICT) کمک نمایند. چنین مرکز تفسیری در سایر سایت‌های میراث دفاعی محدوده مورد مطالعه این تحقیق، با کاربری ارائه خدمات گردشگری تخصصی (تفسیر میراث برای عموم مردم) نیز عمل خواهد کرد.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

نتایج تحقیق نشان داد که منطقه گلوگاه برای توسعه گردشگری میراث دفاعی، از اهمیت بالایی برخوردار است. مفهوم جدیدتر از گردشگری جنگ، «گردشگری میراث دفاعی» است. هم بازه زمانی آن فراخ‌تر از بازه زمانی پس از انقلاب اسلامی است و هم واژه میراث دفاعی و این رویکرد نو در جهان، در ایران مغفول واقع شده بود. بنابراین به علت نو بودن موضوع، تحقیق مشابهی در ایران به‌غیر از نکوئی

در منطقه تصحیح و مسیرگردشگری (تریل) بهینه شده پایانی تهیه شد. همین اطلاعات مورد استفاده قرار گرفته و زیرساخت‌ها (رستوران‌ها، مسافرخانه‌ها)، روستاها، راه‌ها و ... روی نقشه پایانی پیاده شده و سپس نقشه خروجی برای معرفی سایت‌های میراث دفاعی در محدوده پیشنهادی و گردشگری میراث دفاعی منطقه تهیه شد. نقشه پهنه مناسب و موقعیت سایت‌های بالقوه توسعه گردشگری میراث دفاعی شهرستان گلوگاه در نگاره ۷ به‌طور شماتیک نمایش داده شده است. طبق معیارهای ارزیابی تعیین شده و مشاهدات دقیق میدانی، به ترتیب دیواره دفاعی کلباد در اولویت اول و پس از آن میدان‌گاه نبرد گلوگاه در اولویت دوم، قلعه باستانی قلعه پایان در اولویت سوم سرمایه‌گذاری برای بازسازی فیزیکی و توسعه زیرساخت‌های گردشگری تشخیص داده شدند (جدول ۷).

آنچه در جدول ۷ در مورد میدان‌گاه نبرد گلوگاه با رتبه ۲ سرمایه‌گذاری برای توسعه گردشگری عنوان شده، مربوط به جانمایی مرکز تفسیر در مجاورت این میدان‌گاه است

جدول ۷: اولویت‌بندی مکان‌های میراث دفاعی گلوگاه برای توسعه گردشگری

ردیف	نام سایت میراث دفاعی	جمع کل امتیاز سایت	امتیاز ارزش میراثی سایت	امتیاز کل زیرساخت‌های گردشگری سایت	توضیحات	اولویت‌بندی
۱	دیوار دفاعی کلباد	۶/۵	۲/۷۵	۳/۷۵	رتبه ۱ سرمایه‌گذاری گردشگری	بسیار مناسب
۲	تپه گراوردین *	۶/۵	۲/۷۵	۳/۷۵	رتبه ۱ سرمایه‌گذاری گردشگری	بسیار مناسب
۳	میدان‌گاه نبرد گلوگاه**	۶/۲۵	۲/۵	۳/۷۵	رتبه ۲ سرمایه‌گذاری گردشگری	مناسب
۴	قلعه باستانی قلعه پایان***	۵/۵	۲	۳/۵	رتبه ۳ سرمایه‌گذاری گردشگری	نامناسب
۵	پادگان لمراسک	۴/۷۵	۱	۳/۷۵		خیلی نامناسب
۶	پادگان نامنه	۴/۷۵	۱	۳/۷۵		خیلی نامناسب

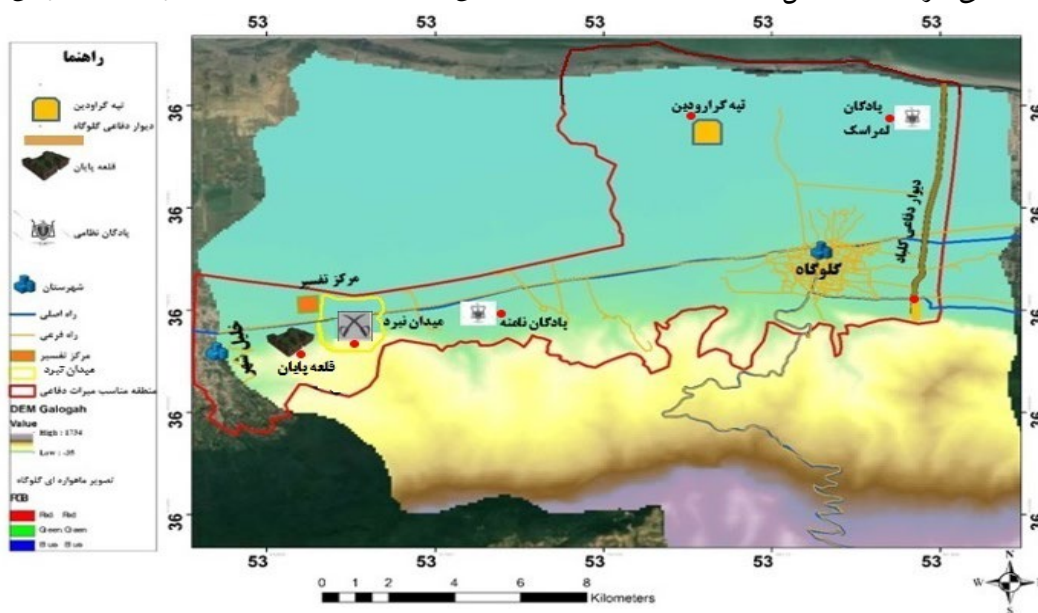
*پیش از هر نوع توسعه گردشگری، نیازمند حفاری‌های باستان‌شناسی و مطالعات علمی است. چنانچه ۲۰ متر لایه باستان‌شناسی دارد
 **میدان نبرد تاریخی گلوگاه میراث ناملموس است و با توجه به توپوگرافی دست‌نخورده نیاز به احداث مرکز تفسیر و اجرای نمایش‌های سنتی و اجرای جنگ و داستان‌گویی در محل سایت دارد. این میدان در مجاورت و در شمال شرقی قلعه باستانی قلعه پایان واقع شده است.
 ***نیاز به احیاء و مرمت دارد (همانند دیوار دفاعی کلباد)
 ردیف‌های ۵ و ۶ جدول نیاز به ابزار تفسیر نوین درجای خود پس از سایر اولویت‌ها دارند تا با واقعیت افزوده و واقعیت مجازی و تیرک‌های دارای کیوآرکد بتوانند داستان محل را به گردشگری بازنمایانند.

فصلنامه علمی - پژوهشی اطلاعات جغرافیایی (سپهر)

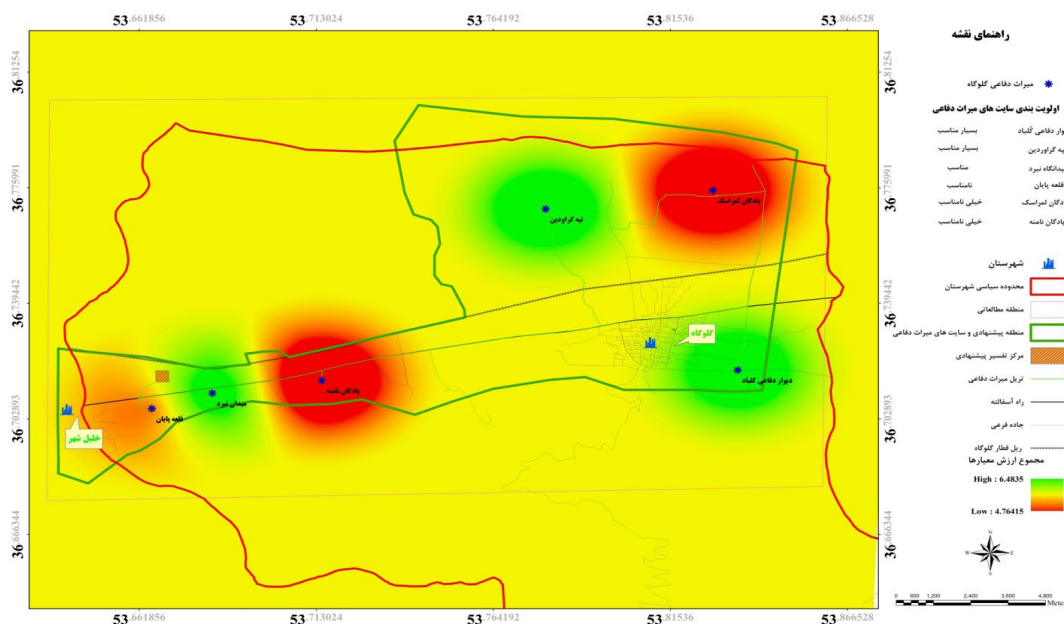
تعیین منطقه مناسب و مکان‌های بالقوه برای توسعه گردشگری میراث دفاعی ... / ۱۱۹

اما برخلاف اکثر پژوهشگران که در حدود یک دهه اخیر در مطالعات خود بر بازه زمانی هشت سال جنگ ایران و عراق به موضوع سایت‌ها و یادمان‌ها از دیدگاه گردشگری جنگ و تحلیل آن از ابعاد گوناگون مثل انگیزه‌های سفر پرداخته‌اند، رجیبی و یازرلو با انتقاد از رویکردهای مدیریتی بازدید از

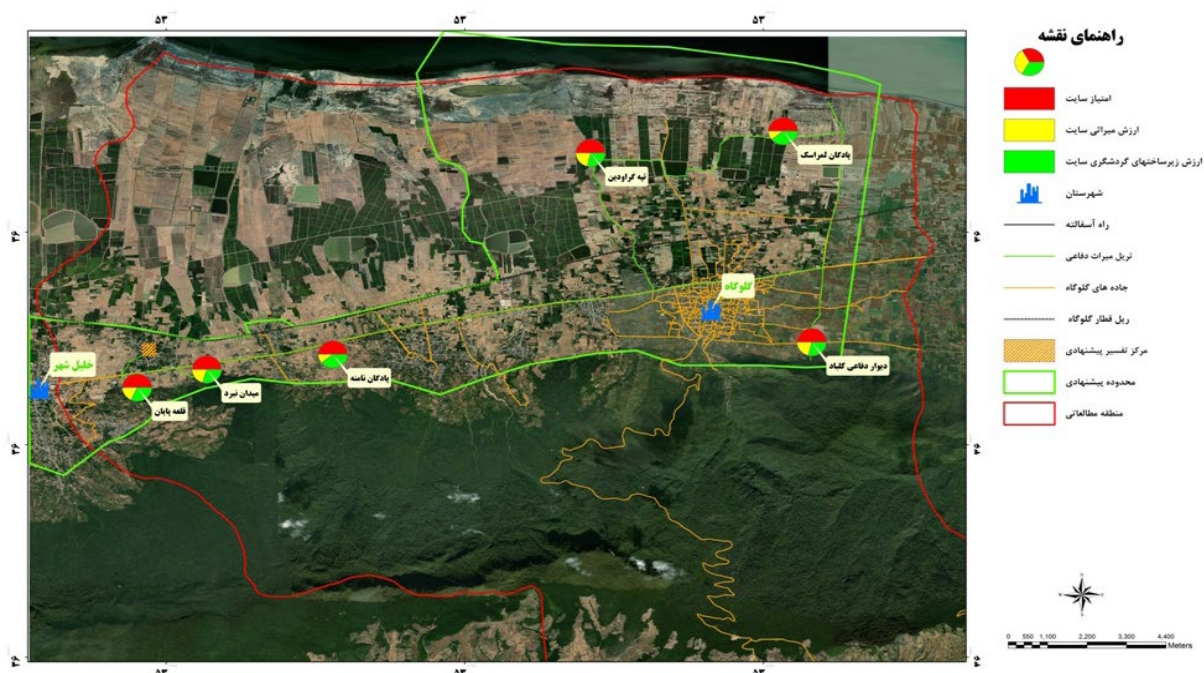
صدری، تواضع (۱۳۹۷) وجود ندارد که مبنای این کار پژوهشی برای بررسی‌های میدانی قرار گرفت. این پژوهش در سطح جهانی، هم‌راستا با معدود پژوهش‌های محققانی است که سعی دارند میراث نظامی کشور خود را در راستای توسعه گردشگری پایدار میراث دفاعی عرضه کنند (مثل Clark and Mark, 2021)

نگاره ۷: نقشه پهنه مناسب و موقعیت سایت‌های بالقوه توسعه گردشگری میراث دفاعی شهرستان گلوگاه

نگاره ۸: استخراج مسیر گردشگری (تریل) پیشنهادی بر پایه درون‌یابی مجموع ارزش‌های سایت‌های میراث دفاعی

نگاره ۹: ارزش گذاری سایت های محدوده مطالعاتی بر پایه معیارهای ارزیابی مستخرج از تحقیق حاضر

مناطق جنگی، به زیارتی بودن موضوع گردشگری مناطق جنگی در ایران اذعان داشته اند. چنانچه رجبی و یازرلو (۱۳۹۳، ۳۱) می نویسند: «کاروان راهیان نور در مقطعی از سال اجرا می شود اما از مفهوم گردشگری جنگ خارج شده و بیشتر جنبه زیارتی و معنوی دارد. در حالی که اگر گردشگری جنگ با شکل جدیدی در فضای خلوت تر و با پرداختن به ابعاد تاریخی موضوع انجام شود، اثرگذارتر خواهد بود». بدین سان آن ها بر پرداختن به ابعاد تاریخی جنگ توسط مدیریت کلان در برنامه ریزی این نوع بازدیدها تأکید دارند. بنابراین، تحقیق حاضر در راستای وسعت بخشیدن معنایی و جغرافیایی به مفهوم سفرهای سازمان یافته کاروان های راهیان نور و مفهوم گردشگری جنگ، با مطالعه موردی شهرستان گلگاه ضمن شناسایی کمبودهای مربوط به عدم شناسایی میراث ملموس و ناملموس و زیرساخت های اختصاصی گردشگری در این منطقه نشان داد که منطقه گلگاه برای توسعه گردشگری میراث دفاعی، به لحاظ رخدادهای تاریخی و ارزش گذاری ها و معیارهای

موجود، از اهمیت بالایی برخوردار است و چنین تحقیقاتی از بُعد نظری می توانند راه گشای تحقیقات آتی برای معرفی پهنه های میراث دفاعی سایر نقاط کشور در زمینه توسعه این نوع گردشگری نو باشند. در راستای عدم شناخت این مکان ها تاکنون، باید گفت چنین کمبودهایی در ایران در درجه اول به دلیل عدم آگاهی حتی مردم محلی از وجود سایت های میراث دفاعی در محل زندگی خود و دوم، به علت فقدان زیرساخت هایی مثل ابزار و مراکز تفسیر در گسترش این نوع گردشگری فرهنگی است که در این بررسی ها در شهرستان گلگاه نیز چنین امکاناتی مشاهده نشد. زیرساخت ها می توانند به افزایش آگاهی ها از راه توسعه گردشگری پایدار کمک کنند.

با توجه به عزم مدیران محلی (برگزاری کنفرانس توسعه گردشگری گلگاه در سال ۱۳۹۷)، توسعه این نوع گردشگری منحصر به فرد در منطقه شهرستان گلگاه می تواند به توسعه پایدار گردشگری این شهرستان و رونق گردشگری این منطقه در کنار کشاورزی، دامداری و صید

مناطق جنگی، به زیارتی بودن موضوع گردشگری مناطق جنگی در ایران اذعان داشته اند. چنانچه رجبی و یازرلو (۱۳۹۳، ۳۱) می نویسند: «کاروان راهیان نور در مقطعی از سال اجرا می شود اما از مفهوم گردشگری جنگ خارج شده و بیشتر جنبه زیارتی و معنوی دارد. در حالی که اگر گردشگری جنگ با شکل جدیدی در فضای خلوت تر و با پرداختن به ابعاد تاریخی موضوع انجام شود، اثرگذارتر خواهد بود». بدین سان آن ها بر پرداختن به ابعاد تاریخی جنگ توسط مدیریت کلان در برنامه ریزی این نوع بازدیدها تأکید دارند. بنابراین، تحقیق حاضر در راستای وسعت بخشیدن معنایی و جغرافیایی به مفهوم سفرهای سازمان یافته کاروان های راهیان نور و مفهوم گردشگری جنگ، با مطالعه موردی شهرستان گلگاه ضمن شناسایی کمبودهای مربوط به عدم شناسایی میراث ملموس و ناملموس و زیرساخت های اختصاصی گردشگری در این منطقه نشان داد که منطقه گلگاه برای توسعه گردشگری میراث دفاعی، به لحاظ رخدادهای تاریخی و ارزش گذاری ها و معیارهای

فصلنامه علمی - پژوهشی اطلاعات جغرافیایی (سپهر)

تعیین منطقه مناسب و مکان‌های بالقوه برای توسعه گردشگری میراث دفاعی ... / ۱۲۱

زیرساخت‌ها، جزء جاذبه‌های اصلی شهرستان گلوگاه برای گردشگران میراث دفاعی خواهند بود.

تشکر و سپاسگزاری

در این کار پژوهشی بین رشته‌ای از کارشناسان محترم اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان مازندران و مدیران وقت به‌ویژه سرکار خانم امیرآقایی (مسئول پژوهش) و آقای دکتر سوتیچی (امور پایگاه و قلعه‌های باستانی) و از سایر اساتید گرانقدری که در مصاحبه‌های تلفنی از راهنمایی و معرفی منابع تاریخی و وقت خود دریغ نکردند سپاسگزاری خود را اعلام می‌کنیم. همچنین از سرکار خانم دکتر مهدیه حسینجانی‌زاده عضو هیئت علمی محترم دانشگاه تحصیلات تکمیلی صنعتی و فناوری پیشرفته کرمان برای ارائه نظر و سرکار خانم فاطمه رنگرز فروغ دانشجوی دکتری دانشگاه تبریز برای کمک مؤثر به جمع‌بندی امتیازهای سایت‌ها سپاسگزاریم.

تعارض منافع

در این پژوهش، حامی مالی و تعارض منافع وجود ندارد.

References

- 1- Abazari, M., Ranjbaran, B., Fathi, S., & Ghorbani, H. (2009) The effect of internal index on market orientation and organizational performance in the Hotel industry. *Journal of Business Management*. 31 (25-35). (In Persian).
- 2- Askari, A., (1971). Behshahr (Ashraf al-Balad), Tehran: Iran Publication House.
- 3- Azhari-Lemraski, H., (2016). Historical geography of Kolbad, *A Quarterly Journal of Tarikhname -ye-Kharazmi*, 3 (4), 5-26.
<https://ensani.ir/file/download/article/20160518145617-9971-76.pdf> (In Persian).
- 4- Badman, T., (1994). Interpreting earth science sites for the public, In: D. O'Halloran, C. P. Green, M. Harley, M. Stanley & J. L. Knill (Eds.) *Geological and Landscape Conservation*. London: Geological Society, 492-432.

ماهی به تنوع معیشتی و ارتقاء اجتماعی-سیاسی-اقتصادی شهرها و روستاهای این منطقه و اخذ هویت جدید مرتبط با میراث دفاعی و سلحشوری‌های مردمان این منطقه (عزت محلی) و ارتقاء خرد اجتماعی در سطح ملی (از طریق مردم محلی و بازدیدکنندگان این منطقه) کمک کند. ایجاد امکانات تفسیر میراث مؤثرترین زیرساخت برای گسترش گردشگری میراث دفاعی ناملموس و ملموس است. کیبل و بک (Cable and Beck, 2002) استدلال کرده‌اند که تفسیر در حال حاضر بیش از هر زمان دیگری با تأکید ویژه بر برخی مفاهیم جهانی^۱ مورد نیاز است. در مکان‌های تاریخی، برنامه‌های تفسیری فرصت‌هایی را برای درک بهتر تاریخ و تأمل در مفاهیم جهانی مانند آزادی، عدالت و مسئولیت مدنی ارائه می‌دهند (Beck and Cable, 2002, 8). تفسیر شکلی از برقراری ارتباط با مخاطب با عملکرد آموزشی است و شامل ارائه پیام‌هایی شامل میراث فرهنگی یا طبیعی کشورمان است (Beck and Cable, 2002, 7). به هر حال منطقه گلوگاه برای توسعه گردشگری میراث دفاعی، به دلیل وقوع جنگ‌های متعدد از میراث دفاعی و میادین نبرد تاریخی و داستان‌های آن (میراث ناملموس) می‌تواند به‌عنوان منطقه پایلوت کشوری مورد پشتیبانی مالی و عملی نهادهای دولتی قرارگیرد. مناطقی چون محل شکست محمدحسن قاجار در نزدیکی گراودین تپه به دست کریم خان زند که منجر به تأسیس دولت مستقل زندیه شده است و اتفاقات بعدی مثل انقراض زندیه و داستان‌های مربوط به تأسیس پایگاه دریایی توسط کنت وینوویچ در گراودین تپه و پادگان‌های نظامی احداث شده در قرن دوم در نامیه یا جنگ‌هایی چون نبرد میان محمدبن احمد فرزند ناصر الحق با سپاه ماکان بن کاکي و نبرد علاالدوله (فرمانده نافرمان سنجر سلجوقی) با سپاه مسعود سلجوقی در لمراسک همچنین حفر خندق در محل جرکلباد به دستور شاه عباس صفوی، در برابر تاخت و تاز ترکمانان همه و همه در کنار بازآفرینی و احیاء میادین نبرد تاریخی با انجام نمایش‌های سنتی و فناوری مدرن در صورت ایجاد

1-Universal concepts

- 1-25. https://www.itsairanj.ir/article_110377.html (In Persian)
- 19- Hagen, J., (2018). Historic Preservation in Nazi Germany: Practices, Patterns, and Politics. In: Glenn Hooper (Ed.) *Heritage at the Interface: Interpretation and Identity* (pp: 56-71). Florida: University Press of Florida.
- 20- Hedayat, R., (2001). *Rouza al-Safai Naseri*, (Volume 9), (edited by Jamshid Kianfar), Asa'tir publications: Tehran. (In Persian).
- 21- Ibn-Rusta, A., (1986). *Kitab al-Alaeq al-Nafisa*, (translated into Persian by Hassan Qara Chanlu), Amir Kabir publications, Tehran.
- 22- Ibn al-Faqih, A. (1970). *Mukhtasar Kitab al-Buldan*, (translated into Persian by Masoud), Iran Culture Foundation, Tehran.
- 23- Ibn-Isfandiyar, M.H., (1987). *History of Tabaristan*. By the efforts of Abbas Iqbal, the second edition of Padhe Khavar publications, Tehran. (In Persian).
- 24- Karimi Qutb-abadi, F., (2014). *War tourism in Iran*. Tehran: Karimi Qutb-abadi Publication. (In Persian)
- 25- Khateri, Sh., (2010). *War tourism in the world and the lessons we learn from it to promote the culture of peace*. Tehran: Aftab Graphic Publishing, 155 p. (In Persian).
- 26- Khwanruthai, B., & Yuji, M., (2011). Site Suitability Evaluation for Ecotourism Using GIS and AHP: A Case Study of Surat Thani Province, Thailand. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 21, 269-278.
- 27- Leopold, A., (1949). *A sand county Almanac*, Oxford University Press.
- 28- Lemelin, R.H. & Bird, G.R. (2019). *What Is Battlefield Tourism?* Retrieved from website: <http://battlefield-tourism.ca/battlefield-tourism.html>
- 29- Lloyd, D., (1998). *Battlefield tourism, pilgrimage and the commemoration of the Great War in Britain, Australia and Canada, 1919-1939*. Library of Congress cataloging-in-publication data. UK: Oxford International Publishers Ltd.
- 30- Macadam, J., (2018). "Geoheritage: getting the message across. What message and to whom?" In: E. Reynard & J. Brilha (Eds.) *Geoheritage: Assessment, Protection and Management* (267-288), Amsterdam
- 5- Bagaeeen, S. & Clark, C., (Eds.) (2016). *Sustainable Regeneration of Former Military Sites*; Routledge.
- 6- Bal'ami, A., (1994). *Tarikh Bal'ami*, (Vol. I) (Corrected by Mohammad Roshan), (2th edition), Alborz Publishing House, Tehran. (In Persian).
- 7- Bartold, W., (1979). *An Historical Geography of Iran (Volume II)* (Translated into Persian by Hamzeh Sardadvar), Toos Publishing House: Tehran.
- 8- Beck, L., & Cable, T., (2002). *The Meaning of Interpretation*, *Journal of interpretation research*, 7 (1), 7-10.
- 9- Benakti, D. B. M., (1969). *Benakti History*, The Society for the National Heritage of Iran, Tehran. (In Persian).
- 10- Brebbia, C.A., & Clark, C., (Eds.) (2016). *Defence Sites III: Heritage and Future*, WIT Press, the UK.
- 11- Brebbia, C.A. & Clark, C., (Eds.) (2014). *Defense Sites II: Heritage and Future*, UK: WIT Press.
- 12- Buhler A., (1996). *Travelogue and geography of Gil an and Mazandaran*. Edited by M. P. Jaktaji, Lahijan: Gil publishers. (In Persian).
- 13- Cable, T. & Beck, L., (2001). *The need for interpretation: Now more than ever*. *Legacy*. 12 (5):47.
- 14- Clark, C., & Marks, M. (2021). *Barracks, Forts and Ramparts: 2020: Regeneration Challenges for Portsmouth Harbour's Defence Heritage*. Tricorn Books Publishing, the UK.
- 15- Clark, C. & Brebbia, C.A., (Eds.) (2012). *Defence Sites: Heritage and Future*, WIT Publishers: UK.
- 16- Dobbels, J., & Bertels, I., (2012). *Community involvement and military heritage conservation: a case study of the demolition of the Antwerp sixteenth-century fortifications*. *WIT Transactions on the Built Environment*, (123), 267-278.
- 17- Fazli, A., (2017). *We should use tourism to introduce the holy defence*. The proceedings of the first national conference of Holy Defence Museums and Tourism, Tehran: Holy Defense Garden-Museum, Persian Gulf Hall, 21rd of February. (In Persian)
- 18- Firouzi, M.A., & Goodarzi, M., (2016). *Identifying the obstacles to the development of war tourism in Khuzestan province*. *Journal of Tourism and Development*, 5(1),

فصلنامه علمی - پژوهشی اطلاعات جغرافیایی (سیر)

تعیین منطقه مناسب و مکان‌های بالقوه برای توسعه گردشگری میراث دفاعی... / ۱۲۳

- of Iran. Tehran: Research Institute of Archeology of Iran. (In Persian)
- 42- Nami-Esfahani, M.S., (1984). Tarikh Giti-gosha in the History of Zandiyeh, (A Foreword by Saeed Nafisi), Iqbal publications: Tehran. (In Persian).
- 43- Namjooyan, F., (2012). A passage on the transformation of barracks into efficient urban spaces in Iran, and in the world: with an emphasis on the Bostan Bozorg-e Velayat project. Bimonthly of Shahr-Negar (57 & 56), 152-166. (In Persian).
- 44- Nasri-Ashrafi, J., (Ed.) (2020). Encyclopedia of Tabarestan and Mazandaran. (third volume); Tehran: Nashr-e Ney Publishing House, 3252 pages
- 45- Neyestani J, & Taghavi A. (2011). Finding the Location of Military Garrisons of Tabaristan in the Early Islamic Period Based on Documentary Sources, JHS, 2 (4):127-143. Retrieved from: <https://jhs.modares.ac.ir/article-25-6477-fa.pdf> (In Persian).
- 46- Piekarz, M., (2007). Hot War Tourism: The Live Battlefield and the Ultimate Adventure Holiday. In: Ryan, C., (Ed.) Battlefield Tourism: History, Place and Interpretation-153-172, Oxford: Elsevier.
- 47- Rabino, H. L.,(1986). Mazandaran and Strabad, (translated into Persian by Vahid Mazandarani)(third edition), Tehran: Scientific and Cultural Publications.
- 48- Rajabi, A., & Yazerlo, M., (2014). Study on the situation of war tourism in Iran and presenting a strategy for its development, Geographical Journal of Tourism Space, 3 (11), 17-47. (In Persian).
- 49- Raji, Z., & Naderi-Rad, H.R. (2020). An overview of the factors affecting war tourism demand. Horizons of humanities, 4(37), 41-52. (In Persian). <http://ensani.ir/fa/article/427773/>
- 50- Razeghi, N., Firozjaeyan, A.A., Sharifi-Moghadam, P., & Hashemiyani, B., (2016). War Tourism: A Qualitative Analysis of Rahiyan Noor Trips to War Areas. Journal of Tourism Planning and Development, 5(17), 97-114. (In Persian).
- 51- Ryan, C., (2007). Battlefield Tourism: History, Place and Interpretation, UK: Elsevier.
- 52- Sabokbar, H., Baghiani, H.R., & Noorani, H., (2012). The role of warTourism in improvement of quality of life Elsevier Ltd.
- 31- Mac Cannell, D., (1976). The Tourist: A New Theory of the Leisure Class, London: MacMillan.
- 32- MacKenzie, C.F. (1980). The Travelogue of the North, (translated into Persian by Mansoureh Ettehadieh), Tehran: Gostareh Publication.
- 33- Madelung, W. (1975). The Minor Dynasties of Northern Iran. In: Frye, R.N. (Ed.). The Cambridge History of Iran, Volume 4: From the Arab Invasion to the Saljuqs. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 198-249. (translated into Persian by Anoushe in 2002, Tehran: Amir Kabir Publication).
- 34- Mahfirozi, A., et al., (2002 to 2004). The archaeological Survey of East Mazandaran (from Neka to Golugah), A collection of reports of the General Department of Mazandaran Cultural Heritage Organization. Mazandaran (In Persian).
- 35- Mahjuri, A., (2001). History of Mazandaran, (Vol. I), Toos Publication House, Tehran. (In Persian)
- 36- Manouchehri, S., (2013). The Relationship Between Development, Tourism and the Security on Security and Law Enforcement Agencies. The Specialized Quarterly of Police Knowledge of the Capital Police. 4(23), 114-97. (In Persian)
- 37- Melgunov, G., (1985). Melgunov's travelogue to the shores of the Caspian Sea (translated into Persian by M.Golzari), Dad'joo Publications, Tehran.
- 38- Mirisaee, M., (2014). Post War Reconstruction for Tourism Development Case Study Khorram-Shar in Iran, Proceedings of Inter. Conference on Architecture and Civil Engineering (ICAACE'14), Dubai, (Dec. 25-26, pp57-63).
- 39- Mirza Ebrahim, (1977). Travelogue of Estrabad and Mazandaran, (by the efforts of Masoud Golzari), Farhang Iran Foundation: Tehran. (In Persian).
- 40- Mohammadi, S., (2018). Identification and analysis of factors affecting the development of War Zone Tourism in Kurdistan Province -Case Study: Marivan City. Journal of Geographical Data (SEPHR), 27(107), 49-66. (In Persian). https://www.sepehr.org/article_33561.html?lang=en
- 41- Mousavi-Kohpar, M., (2007). Archaeological Atlas

- 60- Sohrabi, M., & Zargham Borojni, H., (2013). Recognizing the Achievements of the Internal Tourists in Touring War Regions of Iran (Benefit-oriented Management Approach). *Journal of Islamic Management*, 21(1), 147-167. https://im.ihu.ac.ir/article_201773.html?lang=en.
- 61- Sortichi, S., (2002). Mazandaran Ancient Castles (from Surkhani River to Kolbad District). Iran's Cultural Heritage Organization, Tehran. (In Persian)
- 62- Sotoudeh, M., (1988). From Astara to Estarabad (Volume 4). Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance. (In Persian)
- 63- Strange, G. Le, (1930). The Lands of the Eastern Caliphate. USA, Oregon: Wipf & Stock Publishers (June 27, 2023) (translated by Mahmood Irfan in 1994 into Persian: Tehran: Scientific and Cultural Publication).
- 64- Tabari, M., (1994). The History of Prophets and Kings (The History of al-Tabari), (Translated into Persian by Payandeh), Vol.5, Tehran: Asatir Publication House.
- 65- Tilden, F., (1977). *Interpreting Our Heritage*. 3rd ed. University of North Carolina Press.
- 66- Vafaei, Sh., (2002). Cultural Heritage of Mazandaran, Cultural Heritage Organization: Directorate of General Education, Publications and Cultural Productions: Tehran. (In Persian)
- 67- Vusouqi, L., & Rajabi-Moghadam, N., (2017). Motivational Factors in War Tourism: The case of Khorramshahr War Museum. *Journal of Social Studies in Tourism*, 11 (6), 1-26. <http://journalitor.ir/en/Article/35371/FullText> (In Persian).
- 68- Wanyonyi, J. W., Imwati, A., & Boitt, M., (2016). GIS In Analysis of potential sites for ecotourism- A case study of Kwale County. *J Environ Sci Toxicol Food Technol*, 10(10), 43-49.
- 69- Yaqoubi, A., (1977). Al-Baldan, (Translated into Persian by A.M. Ayati), (third edition), Tehran: Tehran Book Translation and Publishing Company.
- 70- Zanitchkhah, P., & Razeghi, A., (2022). Position of Military Heritage Values in Conservation and Tourism of Qazaghkhaneh and Mashq Square in Tehran from the Viewpoint of the Students in BagheMelli Campus- University of Art. *Journal of Tourism and Development* 11 in urban war areas of Khuzestan province using TOPSIS method. *Journal of Spatial Planning*, 1(2), 83-94. https://sppl.ui.ac.ir/article_15900.html?lang=en
- 53- Sadeghi, A., (2021). The role of war tourism and holy defense monuments in strengthening the soft power of the Islamic Republic". *Journal of Holy Defense Studies*, 7(3), 209-228. https://hds.sndu.ac.ir/article_1639.html?lang=en
- 54- Sadeghloo, T., (2016). Identification of Participators' Motivational Factors in Battlefield Tourism (Case Study: Khuzestan Province). *Journal of Tourism Planning and Development*, 5(16), 188-208. https://tourismpd.journals.umz.ac.ir/article_1242.html.
- 55- Sadry, B.N., Ghourchian, N.G., & Mohammad Davoudi, A.H. (2022). Developing a Conceptual Model for Heritage Interpretation in Geoparks Based on Authentic Methods in the World. *Journal of Tourism and Development*, 11(1), 69-85. (In Persian).
- 56- Sadry, B.N. & Tavazo, Z., (2019). Defence Heritage Tourism: An opportunity for the sustainable development of Golugah city. The Proceedings of the first conference on the opportunities, challenges and development of Golugah city in the horizon of 1418, Mazandaran: Golugah city (with the cooperation of Golugah governorate and Institute of Geography of Tehran University), 19th and 20th of September. (In Persian).
- 57- Sadry, B.N., (2017). Interpretation of Defence Heritage in the Tourism Industry: Strengths and Weaknesses in Iran. A keynote speech in, and the proceedings of the first national conference of the Holy Defence Museums and Tourism, Tehran: Holy Defense Garden-Museum, Persian Gulf Hall, 21rd of February. (In Persian)
- 58- Sadry, B.N., (2009). *Fundamentals of Geotourism: with special emphasis on Iran*, (4th Print Publication: 2020), SAMT Organization publishers, Tehran. 220p. (English summary retrieved from: <https://journals.openedition.org/physio-geo/4873?lang=en>).
- 59- Saeid Izadi, M., & Amiri, N., (2016). Internal development, concordant, balanced and stable pattern to develop and promote the urban quality, planning for redevelopment of urban military land. *BAGH-E-NAZAR*, 13 (41), 35-46. (In Persian).

فصلنامه علمی - پژوهشی اطلاعات جغرافیایی (سپهر)

تعیین منطقه مناسب و مکان‌های بالقوه برای توسعه گردشگری میراث دفاعی ... / ۱۲۵

(2), 353-373.

https://www.itsairanj.ir/article_141566.html

71- Zarrinkoub, A., (1984). Iran's history after Islam. Amir Kabir Publishing House, Tehran.

72- Zarrinkoub, A., (2000). Two Centuries of Silence, Sokhon Publishing House, 9th edition (Translated into English by Paul Sprachman in Mazda Pub. 2017), Tehran.

COPYRIGHTS

©2025 by the authors. Published by National Geographical Organization. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons [Attribution-NoDerivs 4.0 International \(CC BY-ND 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/)

